

LEESWIJZER

Kerkgeschiedenis: hoezo saai?

Romans over historische personen

Martine Kwey-Haasdijk

Op de school waar ik werk, heb ik een kleine enquête gehouden in groep 5/6 - een groep waar onlangs over Luther verteld is. De kinderen moesten aangeven wat ze leuker vonden, een rijtje namen en jaartallen uit het hoofd leren, of naar meester luisteren, die vertelt hoe Luther bijna door de bliksem getroffen wordt....

Het zal u niet verbazen dat hierbij massaal voor de tweede optie werd gekozen. En als ik die enquête nu eens onder de lezers van WEGWIJS gehouden had? Ook u had waarschijnlijk massaal voor 'het meebelevén' gestemd.

Als redactie van WEGWIJS besteden we regelmatig aandacht aan onderwerpen uit de kerkgeschiedenis. Omdat zaken van vroeger vaak ook vandaag nog weer blijken te spelen, al is het soms in een andere vorm. Tegenwoordig zijn er genoeg mogelijkheden om op een aantrekkelijke manier iets over kerkgeschiedenis te leren: via een ND-reis, via documentaires, en ja, ook via spannende en interessante verhalen.

We hebben wat boeken voor u gelezen, die met verschillende periodes uit de kerkgeschiedenis te maken hebben. Boeken die je meenemen naar zo'n tijd, en je, met of zonder veel fantasie, iets van die tijd laten meebelevén. En feitenkennis? Maakt u zich niet ongerust, die zult u al lezende genoeg opdoen.... Want ondanks mijn enquête geloof ik dat we niet zonder namen en feiten kunnen!

Vier boeken zullen in deze Leeswijzer aan de orde komen. Twee boeken rond het leven van Luther bewaren we voor het juni/julinummer, waarin u naar aanleiding van de Bondsdag nog veel meer over deze kerkhervormer zult kunnen lezen.

Augustinus

Uit de kerkgeschiedenislessen op de gereformeerde middelbare school herinner ik me over de eerste eeuwen na Christus alleen stencils, volgedrukt met namen en feiten die we braaf in ons hoofd stampen. In mijn beleving ging het alleen maar over martelaren, en over kerkvaders die dwalingen moesten weerleggen. Het bleef een vrij schimmige periode uit een ver verleden, zonder echt levende mensen. Had ik toen maar onderstaand boek gelezen!

De schrijver van dit boek is Amerikaan, het is in 1999 vertaald in het Nederlands.

Dat er in de vierde eeuw na Christus veel bloeiende christelijke gemeentes in Noord-Afrika en Zuid-Europa waren, gaat pas voor je leven als je leest over de plaatsen die een rol hebben gespeeld in het leven van Augustinus: Tagaste, Carthago, Hippo Regius, Rome, Milaan en zoveel andere plaatsen. Een kaartje heb ik daarbij wel gemist.

Tagaste is de geboorteplaats van Augustinus. Aan de hand van de door Augustinus geschreven *Belijdenissen* vertelt Henry Coray over zijn jeugd, met een niet-christelijke vader en een christelijke moeder. Haar leren we in dit boek niet alleen kennen als een vrome vrouw, maar ook als iemand die haar wil doordrijft. Zo gebiedt ze haar zoon, later in het boek, om de vrouw met wie hij samenleeft, weg te sturen. Trouwen met haar mag ook niet, want het standsverschil is te groot.... Dit neemt niet weg dat ze in geestelijk opzicht het beste voor hem wilde, en heel wat tranen om hem vergoten heeft. Wat is ze haar hele leven voor haar zoon blijven bidden! Bemoedigend om te lezen hoe God haar gebed verhoort.

Maar voordat het zover is, leidt Augustinus in de verdorven stad Carthago een losbandig leven. Op zijn achttiende wordt hij vader, en met de moeder, Melanie, leeft hij jaren samen. In die tijd komt hij ook in aanraking met allerlei filosofieën en leerstellingen, zoals het Manicheïsme, en nog wat later met het Neo-Platonisme. Dan is hij inmiddels al in Milaan gaan wonen. Onder invloed van bisschop Ambrosius wordt hij geraakt door de bijbelse waarheid en laat hij zich dopen. Waarom hij niet eerder gedoopt was? In zijn jonge jaren vergoelijkte hij zijn losbandigheid door te stellen dat hij nou eenmaal niet gedoopt was. Een gevolg van de leer van de kerk in die dagen, dat de zonden die na de doop begaan worden, dodelijker zijn dan de zonden die daarvoor begaan zijn....

Eenmaal bekeerd, sticht hij een klooster in de buurt van Tagaste. De rust van het klooster wordt hem niet gegund: in Hippo Regius wordt hij tegen zijn zin tot priester gewijd, en later tot bisschop. Een bisschop heeft in die tijd grote invloed. Die invloed gebruikt Augustinus ook: hij bestrijdt o.a. de leer van Pelagius, en schrijft *De Stad Gods*. De dwalingen om hem heen vindt hij evenzeer een gevaar als de aanvallen op het Romeinse rijk door de Vandalen. Als het einde van het Romeinse rijk nabij is, nadert ook het einde van Augustinus' leven. Hij sterft in 430 in Hippo Regius.

Dit boek geeft, naast de beschrijving van het leven van Augustinus, een beschrijving van de dagelijkse gang van zaken in de christelijke gemeentes. Die hebben een grote verscheidenheid aan leden voor wat betreft afkomst (uit allerlei landen van de wereld), maatschappelijke positie (arm of rijk, slaaf of vrije), gedoopt lid, hoorder of catechisant.

Een periode van de kerkgeschiedenis, waar de kerk niet zozeer door vervolging als wel door dwalingen bedreigd wordt, komt in dit boek eeuwen dichterbij.

N.a.v.: Henry Coray, *Zoon van tranen. Roman over het leven van Augustinus*, uitg. Den Hertog, Houten. 318 pag. Prijs €15,95.

Jan Hus

We zitten zomaar duizend jaar verder. In de rubriek 'Rotonde' heeft u het een en ander kunnen lezen over Jan Hus. U kunt dus al heel wat over zijn leven en zijn rol in de kerkgeschiedenis weten. Leuk om daarbij aansluitend een boek te lezen waarin niet hij, maar een vrouw de hoofdpersoon is. In de geschiedenis duiken nu eenmaal niet alleen veel moedige mannen op, maar we komen ook regelmatig vrouwen tegen die hun mannetje staan.

Het boek dat ik nu bespreek, begint met een vrouw uit onze tijd, die onderzoek doet naar een vrouw uit de tijd van Jan Hus. Het is dus een raamvertelling, een verhaal in een verhaal.

Helaas is de vrouw naar wie ze onderzoek doet en die de hoofdpersoon is in *Het zilveren zwaard*, een verzonnen persoon. Maar het boek is zo meeslepend geschreven, dat het is of je de vrouw (Anika van Praag) persoonlijk kent. Zij ziet kans zich als schildknaap te vermommen en zo uit handen van een rijke edelman te blijven. Haar vader moet zijn weigering, haar met die edelman mee te geven, met de dood bekopen.

Al lezend leren we de historie kennen: het leven en werken op een burcht, het dagelijks leven in die tijd, met zijn drie standen - de adel, de geestelijkheid, en de derde stand. Anika en haar vader behoren tot die laatste stand. Zij werken samen in een boekwinkel, waarbij alle geschriften met de hand gekopieerd moeten worden. Hoe Anika's moeder is gestorven, lezen we aan het begin van het verhaal: zij is omgekomen door brand. De ladder waarmee zij gered had kunnen worden, moest gebruikt worden voor het in veiligheid brengen van de spullen van een kardinaal.... De geestelijkheid komt er over het algemeen niet best af in dit boek: weinig vroomheid, veel corruptie en eigenbelang. En, wat het ergste is: in leer en leven wordt er niet geluisterd naar de bijbelse boodschap. De christelijke kerk, die in de tijd van Augustinus bloeide en dwalingen weerstond, is duizend jaar later compleet in verval geraakt.

Iemand die dit scherp ziet, is Jan Hus. In dit boek is hij degene die preekt en schrijft tegen met name de verkoop van aflaten en andere dwalingen in de kerk van die dagen. Anika maakt mee hoe hij in de ban gedaan wordt, afreist naar Konstanz om zich te verdedigen, gevangen genomen wordt en tenslotte verbrand. Uit dit boek kunnen we een aantal dingen leren. In de eerste plaats dat de Hervorming niet pas bij Luther, maar al een eeuw eerder, bij Jan Hus begonnen is. Luther zelf schreef: 'We zijn allemaal Hussieten, zonder het te weten....' In de tweede plaats: kerkgeschiedenis is vaak geschiedenis van vervolging van buitenaf, óf van dwaling en vervolging van binnenuit. De geschiedenis van Jan Hus is duidelijk een voorbeeld van het tweede. Wie de kerkgeschiedenis wil leren kennen, en van een boek houdt dat je het liefst in één ruk uitleest, moet dit boek zeker kopen!

N.a.v.: Angela Elwell Hunt, *Het zilveren zwaard*, uitg. Voorhoeve, Kampen. 426 pag. Prijs € 21,30.

Calvijns vrouw

Wie van u houdt een dagboek bij? Pas maar op, wie weet blijft het bewaard en leest men 500 jaar later uw hele levensgeschiedenis met zijn twijfels, geluk, getob met gezondheid, strijd in de kerk en daarbuiten.... Nou ja, zolang u niet met een groot reformator als Calvijn bent getrouwd, zal het zo'n vaart niet lopen. (En die zijn in onze tijd niet zo dik gezaaid.)

Marc-François Gonin, gereformeerd Frans predikant en kerkhistoricus, heeft de vele briefjes gelezen die Idelette de Bure geschreven heeft, en die ze verdeeld heeft over drie mappen, voor elke woonplaats één: de spiegel van Luik, de spiegel van Straatsburg, de spiegel van Genève. Hij heeft deze briefjes bewerkt tot een (gefingeerd) dagboek, waarbij hij zich wel aan de historische feiten gehouden heeft. Ds. K. Boersma heeft dit boek nu in het Nederlands vertaald.

Als je dit boek uit hebt (wat waarschijnlijk niet in een paar avonden lukt), weet je heel wat meer over de Reformatie en hoe de kerkelijke en politieke situatie in Europa toen was. Er staan heel wat feiten in dit boek, die ik nooit geweten heb. Wist u dat de vrouw van Calvijn zich in eerste instantie bij de dopers aansloot, samen met haar eerste man, Jean Stordeur? Als je de eerste hoofdstukken van het boek leest, begrijp je dat gewone mensen, die eeuwen lang de Bijbel niet konden lezen, dwaling en bijbelse leer niet altijd goed uit elkaar konden houden. Bij Idelette en Jean (beiden geboren in de eerste jaren van de zestiende eeuw) is het duidelijk een proces geweest, voordat de ogen opengingen. Jean Stordeur heeft zelfs nog tegenover Johannes Calvijn gestaan, in debat over de doperse principes: geen kinderdoop, pacifisme, leven bij mystieke ervaringen enz.

We lezen in dit boek hoe er in Straatsburg een Franstalige vluchtelingengemeente werd gesticht door Calvijn, die samen met Farel uit Genève verbannen werd. Veel dopersen waren, zoals Idelette en Jean, uit Luik gevlucht vanwege de vervolgingen. Calvijn predikte daar het ware Evangelie, en Jean en Idelette keerden zich uiteindelijk van het Anabaptisme af. Jean Stordeur overleed kort daarop, en een half jaar later trouwde Idelette, ondanks het groot verdriet om haar eerste man, met Calvijn, 'de geleerdste man in Europa'.

In de eerste helft van het boek leren we vooral Idelette goed kennen. In de tweede helft leren we vooral veel over het werk van Calvijn, eerst in Straatsburg, later in Genève. Wat een druk bezet leven heeft die man gehad! In Genève stelde hij orde op zaken: er kwam een kerkorde waarin de tucht geregeld werd, hij schreef een catechismus, vertaalde, samen met Clément Marot, psalmen en werd door het stadsbestuur ook vaak gevraagd voor staatszaken. Zo hielp hij met het opstellen van het burgerlijk en politiek wetboek. In de tijd van Calvijn hadden de stadsbestuurders een flinke vinger in de kerkelijke pap: zij moesten hun goedkeuring geven aan bepaalde zaken. Calvijn wilde bijvoorbeeld elke maand avondmaal vieren, maar de stadsregering stond het slechts vier keer per jaar toe. Calvijn had ook een flinke dosis humor.

Zo schreef hij in een Traktaat over de Reliquieën over de melk van Maria, die overal bewaard is: ‘Als de Heilige Maagd een koe was geweest, zou ze nog niet zo’n geweldige hoeveelheid melk hebben kunnen geven.’

Dit soort opmerkingen maken dit boek boeiend. Eerlijk gezegd duizelde het mij wel eens van alle namen en kleine feitjes die in dit boek vermeld staan. En om te begrijpen hoe de politieke situatie toen in elkaar zat, moet je je hoofd er ook wel goed bij houden. Prettig is dat boven elk hoofdstuk een korte schets staat van de inhoud. Maar een kaart van Europa uit die tijd, is dat iets voor de tweede druk? Want een tweede druk wens ik dit boek wel toe, voor al die mensen die hun kerkgeschiedenis willen opfrissen. Als u daar ook bij hoort, moet u dit boek zeker niet ongelezen laten! En..., koop maar een goed slot voor uw eigen dagboek!

N.a.v. Marc-François Gonin, *De drie spiegels. Het leven van Idelette de Bure*, uitg. Den Hertog, Houten. 382 pag. Prijs €18,50.

Newton

Even een kleine quiz: wie waren George Whitefield en John Wesley? Grote kans dat u weet dat deze mensen in de achttiende eeuw in Engeland voor een enorme geestelijke opwekking zorgden. Door hun vurige prediking over het belang van een christelijke levensstijl raakten ze veel mensen. Dat was ook wel nodig in de eeuw van de Verlichting, waarin de mens een grote plaats aan de Rede toekende, en de kerk als staatskerk in verval raakte. Volkszonden als alcoholisme, pornografie, losse zeden en niet te vergeten de slavenhandel waren heel gewoon in die tijd. Dat ook John Newton veel heeft gedaan om mensen de bijbelse waarden en normen bij te brengen, is voor u waarschijnlijk minder bekend.

Het verhaal van Johns leven is boeiend, vooral omdat het grotendeels waarheidsgetrouw is. Hij verliest al jong zijn vrome moeder, wordt bij het opgroeien steeds ongezeglijker, totdat zijn vader hem uiteindelijk meeneemt naar zee. Tenslotte belandt hij op schepen die gebruikt worden voor de slavenhandel. Hij leeft als een beest, vloekt, drinkt, en misbruikt slavinnen en andere vrouwen. Zijn geloof zet hij overboord, hij wordt Vrijdenker. Meermalen kijkt hij de dood in de ogen. Als hij in een zware storm terechtkomt, bekeert hij zich tot God, maar vervalt een paar maanden later weer in zijn zondige manier van leven. Pas als hij beseft dat hij het zelf niet kan, maar het echt moet hebben van Gods genade, verandert zijn leven werkelijk. De slavenhandel gaat hem steeds meer tegenstaan. Tijdens verlofperiodes (hij is inmiddels kapitein op een slavenschip) hoort en leest hij preken van George Whitefield en John Wesley. Als hij, getroffen door een beroerte, niet meer de zee op kan, wordt hij predikant. Schrijven is zijn sterke kant. Hij geeft veel geschriften uit, waaronder zijn autobiografie. Hierin vertelt hij van zijn vroegere leven en van zijn bekering. Ook schrijft hij diverse gezangen, o.a. het bekende ‘Amazing Grace’.

Samen met parlamentslid William Wilberforce pleit hij, eens kapitein op een slavenschip, voor afschaffing van de slavernij. Uiteindelijk leidt dit tot afschaffing van de slavenhandel, en in 1833, 26 jaar na het overlijden van Newton, tot de totale afschaffing van de slavernij in het Britse rijk. Het boek maakt indruk, ook doordat de behandeling van slaven op zo’n slavenschip vrij plastisch beschreven wordt. ‘Negers hebben geen ziel’, dacht men in die tijd. Na het lezen van dit boek besef je des te sterker dat leer en leven onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Wat kromme zinnen in dit uit het Engels vertaalde boek kwam ik in het begin van het verhaal tegen.

N.a.v.: Joe Musser, *Uit de diepten. Roman over het leven van John Newton*, uitg. Den Hertog, Houten, 320 pag. Prijs €17,50.

Ik begon deze 'Leeswijzer' met Augustinus, ik sluit hem af met John Newton. Hun beider levensverhalen hebben veel overeenkomst, ook al zitten er veertien eeuwen tussen. Bent u meegesleept door de boeiende verhalen? Voor de namen en feiten geven de diverse hoofdstukken uit *De kerk van alle tijden* door dr. L. Praamsma genoeg stof voor een feest van herkenning....